

Zsoltárok, himnuszok, lelki énekek — I.

Görög egyházatyák Efézus 5,19 és Kolossé 3,16 értelmezéséhez

Fordította: Hanula Gergely

Alexandriai Szent Kelemen: Paidagógos¹

Legyen itál melletti vigasságunk kettős a törvénynek megfelelően: mert ha ez: „Szeresd az Urat a te Istenedet!” (Dt 6,5=Mt22,37) s azután: „Szeresd felebarátodat!” (Lv 19,18=Mt22,39), első a hálaadás (εὐχαριστία) és zsoltározás (ψαλμοῦδίας) által Isten előtti vigasság legyen, második pedig a szent társalgás által felebarátoddal való — *Krisztusnak beszéde lakozzék tibenetek gazdagon*, mondja az apostol. Ez a beszéd pedig illeszkedik és alkalmazkodik alkalomhoz, személyhez, helyhez, s most lakomához illő, hiszen az apostol folytatja: *minden bölcsességben tanítván és intvén egymást, zsoltárokkal (ψαλμοῖς), himnuszokkal (ὕμνοις), lelki énekekkel (ὠδοῖς πνευματικαῖς), hállával (ἐν χάριτι) énekelvén (ᾄδοντες) a ti szívetekben az Istennek, és mindent, amit csak cselekesztek szóval vagy tettel, mindent a mi Urunk Jézus Krisztusnak nevében, hállákat adván az Istennek és az ő Atyjának.* (Kol 3,16–17)² Ez a mi hálás mulatozásunk, s ha kitharával (πρὸς κιθάραν) és lanttal (λύρον) akarsz énekelni (ᾄδειν) és zsoltározni (ψάλλειν), nem érhet gáncs, hiszen az Isten előtt hálás zsidó királyt követed.

„Örvendeztetek, ti igazak, az Úrban, az egyenesekhez illik a dicséret — mondja a prófécia—, dicsérjétek az Urat kitharával (ἐν κιθάρα), tízhúrú hárfával (ἐν ψαλτηρίῳ δεκαχόρδῳ) zsoltározatok neki (ψάλατε), énekeljétek (ᾄσατε) neki új éneket (ᾠσμα)!” (Ps 32,1–3) És a tízhúrú hárfá (τὸ δεκάχορδον ψαλτήριον) nem Jézust, az Igét jelenti-e, akit a tízes szám jelöl?³ S miként illő, hogy mielőtt részesednének az ételből, hálát adunk a mindenség Alkotójának, úgy bor mellett is illik zsoltározni (ψάλλειν) neki, részesedve alkotásaiból, hiszen a zsoltár (ψαλμός) megfelelő és okos hálaadás — az apostol lelki énekek (ὠδὴν πνευματικῆν) nevezte a zsoltárt (ψαλμόν). Mindenek után, mielőtt álomba merülnénk, illő hálát adnunk az Istennek, hogy kegyelmét és emberszeretetét élvezhettük, amint az álomra is eljutottunk akaratából. „Dicsérjétek őt ajkaitok énekével (ἐν

¹ Clément d'Alexandrie: *Le pédagogue*. II,43–44. [Sources chrétiennes 108, Paris 1965].

² A következőkben nem jelölöm a Kol 3,16kk-ből vett idézeteket. Mind ez az igever, mind E 5,19 fordítása külön-külön mindvégig azonos lesz az első előfordulásuk szerint. A bibliai szövegek fordításában a Károli és Káldi nevével fémjelzett biblikus nyelvet vettem alapul a jelen összeállítás sajátos céljainak megfelelő apró módosításokkal (a következetesség érdekében).

³ Talán arra utal, hogy a görög ἡσοῦς szó kezdőbetűjének számértéke 10.

ᾠδαῖς) —mondja— mivel rendelésében jóakarát, s szabadításában nincsen fogyatkozás!" (Sir 39,15)

Még a régi görögöknél is az ital melletti lakomákon és teli serlegek mellett a héber zsoldárokhöz (ψαλμῶν) hasonló, bordalnak (σκολιόν) nevezett dalokat (ᾠσμα) énekeltek (ᾄδετο), úgy, hogy mindnyájan közösen egy szólamban (μιᾷ φωνῇ) nótáztak (παιανίζόντων), s volt, hogy sorjában énekeltek a pohárköszöntőt (τῆς ᾠδῆς). A zeneértők (μουσικώτεροι) pedig lantkísérettel (πρὸς λύραν) is énekeltek (ᾄδον). De a pajzán nóták (ἔρωτικαὶ ᾠδαί) távol legyenek, Isten himnuszai (ὕμνοι) legyenek az énekek (ᾠδαί). „Dicsérik az Ő nevét karban (χορῶ), dobbal (ἐν τυμπάνῳ) és hárfával (ψαλτηρίῳ) zsoldározzanak (ψαλάτωσαν) neki!" (Ps 149,3) S hogy melyik kar zsoldározik (ψάλλων), maga a Lélek mutatja meg neked: „Az Ő dicsérete a kegyesek gyülekezetében, ujjongjanak az ő királyukban!" (Ps 149,1–2) Majd folytatja: „Mert kedveli az Úr az Ő népét." (Ps 149,4) Mert a józan hangzatosokat (ἁρμονίας) be kell fogadni, a lehető legmesszebb űzve vesztünkre törő gondolataink valóban ittas hangzatait (ἁρμονίας), melyek a hangok hajlítottásával (περὶ τὰς καμπὰς τῶν φθόγγων) ármánykodva elpuhultságra és bohóckodásra szoktatnak. A fegyelmezett és józan dalok (μέλη) elválnak a részegség hivalkodásaitól. Hagyjuk a tarkabarka⁴ hangzatosokat (χρωματικὰς ἁρμονίας) a színtelen⁵ részegeskedésekre és a cédák virágokkal cicomázott muzsikájára (μουσικῆ)!

Origenész: Töredékek az Efézusi levél kommentárjából⁶

Szólván egymás között zsoldárokhöz (ἐν ψαλμοῖς) és himnuszokban (ὕμνοις) és lelki énekekben (ᾠδαῖς πνευματικαῖς), énekelvén és zsoldározzván (ᾄδοντες καὶ ψάλλοντες) szívetekben az Úrnak.⁷ A himnuszok (ὕμνοι) Isten hatalmát és istenségét hirdetik; s lelki himnuszokban (ἐν ὕμνοις πνευματικοῖς) lehetne a teológiához értő, aki pedig a teendő felől dönt s azok felől, melyekben munkálkodnunk kell, az talán mint hárfa által (ψαλτηρίου), testi hangszer által (ὄργανου σωματικοῦ) lelki zsoldárokhöz (ἐν ψαλμοῖς πνευματικοῖς), aki pedig másképp vizsgálja a világ rendjét és a többi teremtményét, az lelki énekekben (ἐν ᾠδαῖς πνευματικαῖς) van. Szükséges énekelni (ᾄδειν) a természet megismerése szerint, és zsoldározni (ψάλλειν) a jellem részletes előadása szerint az Úrnak, őszintén fordulva az elbeszélendők felé, mert ezt jelenti az Úrnak való zsoldározás (ψάλλειν) és éneklés (ᾄδειν) a szívünkben.

⁴ Érthető zenei szakszóként 'kromatikus'-nak is.

⁵ Szójáték (ἄχρωμος 'színtelen', 'szégyentelen') a χρωματικός szóval.

⁶ A teljes szöveg: *Fragmenta ex commentariis in epistolam ad Ephesios (in catenis)*. Ed. J. A. F. Gregg. „Documents: The commentary of Origen upon the epistle to the Ephesians”, *Journal of Theological Studies* 3 (1902).

⁷ A következőkben nem jelölöm az E 5,19kk-ből vett idézeteket. Ha a görög szöveg ἐν + dat. szerkezettel fejezi ki (semitizmusként) az eszközhatározót, -ban/ben raggal adom vissza.

(Pseudo-)Órigenész: Válogatás a zsoltárok magyarázatából⁸

Melyek felirata „imádság” (προσευχή), azok talán nem zsoltárok (ψαλμοί), sem énekek (ὕμνοι), sem himnuszok (ᾠδαί), hanem pusztá imádságok, éppen ahogy megfelelnek az imádkozók érzületének, helyzetüknek és mindazoknak, akik az elmondottakkal azonos érzületűek. [...]

A zsoltárok (ψαλμῶν) közül azok, amelyeknek más felirata sincs —úgy értem, hogy sem ének (ὕμνος), sem himnusz (ᾠδή), sem zsoltár (ψαλμός), sem dal (μελωδία), sem könyörgés (αἴτησις), sem imádság (προσευχή), sem semmi ilyesmi—, hasznos tanításokat tartalmaznak és buzdító és intő beszédek a kegyesség cselekvésére. [...]

S a többi [zsoltár] hasonlóképpen tanító és lelki haszonnal teli szavakat ad elő; nem soroltatnak zsoltárok (ἐν ψαλμοῖς) és himnuszok (ᾠμοίς) vagy énekek (ἐν ᾠδαῖς) közé, mert nincs az elmondottakhoz hasonló jellegük, hacsak persze nem úgy íratnak azok is, hogy hárfával (διὰ ψαλτηρίου) vagy énekelve (δι’ ᾠδῆς) adassanak elő, vagy mint bármelyik az elmondottak közül; de nem fordult elő, hogy elő is adattak, úgyhogy hasonló jellegük (δύναμις) van ugyan a zsoltároknak (ἐν τοῖς ψαλμοῖς) és az énekekben (ταῖς ᾠδαῖς) és az imádságokban (ταῖς προσευχαῖς) lévőkhöz, ugyanakkor nem íratott föléjük jellegük, mivel nem adattak elő. Avagy talán némelyik az előbbi okból, másuk az utóbbiért nem volt méltó felíratra. [...] Azt gondolhatná valaki, hogy a „zsoltár” (ψαλμός) felíratot viselőik mind a hárfának (ψαλτηρίου) nevezett hangszer (ὄργανον μουσικοῦ) pengetésével (διὰ κρούσεως) adattak elő, de mivel Aquila kiadásában végig az egész könyvben, ahol a Septuaginta „zsoltár” (ψαλμός) felíratot használ, azoknál „dallam” (μελωδία) szerepel, Symmachosnál pedig „ének” (ὕμνος) vagy „dal” (ᾠδή), ezért szükségesnek tartottam megjegyezni, nehogy valaki azt gondolja, hogy a nálunk „zsoltár” (ψαλμός) felíratot viselőik mind hangszerrel (διὰ τοῦ μουσικοῦ ὄργανου) hangzottak el (εἰρησθαι).

Mert semmi értelme nem volna, hogy az ötvenedik, melynek a felirata „az éneklőmesternek (εἰς τὸ τέλος), Dávid zsoltára”, hárfával (διὰ ψαλτηρίου) hangzott volna el, mert zenét (μουσικά) gyász alkalmával nem időszerű előadni. Mert hogy is lehetett volna, hogy Dávid a szörnyű vétkére elhangzott [zsoltárt] —mikor Isten nem akármilyen haragja gyúlt fel ellene és a próféta megfenyegette—, mint öröm idején, hárfát (ψαλτήριον) ragadva fényűzés és vigasság jelképeként mondta volna el? Mi közük hárfához (ψαλτηρίου) itt a szavaknak? Nemde a könnyhullatásnak és jajveszékelésnek szavai, amelyeket valami gyászos dallal (μετὰ ... μέλους) s nem hangszerrel (μετὰ τοῦ ὄργανου) illik mondani? Ugyanezt mondanád a harmadikra is, mely a „Dávid zsoltára (ψαλμός), fia Absolon elől való futásakor” felíratot viseli. Gondold meg, hogy ha olyan balsorsban van része, melyben elvesztette királyságát és fia elől menekült, ráért-e zenére (μουσικοῖς)! Annak volna értelme, hogy mikor ezt a könyörgését is

⁸ Origenis Selecta in Psalmos [Dub.] (fragmenta e catenis). *Patrologia Graecae* tomus XII. ed. J.-P. Migne (Turnholt) cc. 1065., 1069., 1072–1073., 1076 (ad Ps IV).

Istenhez emelte, valami alkalomhoz illő dallammal (μετὰ μέλους) tárta volna elé. Ezért használják a többiek ezek feliratában is a „dal” (μελωδῆμα) és az „ének” (ᾠδήν) megjelölést. Az ily módon feliratozottak közül a többit az elmondottakhoz hasonlóan véd! Melyek felirata „hymnuszokban” (ἐν ὕμνοις), azoknál a „hymnuszokban” helyett Aquila kiadásában „zsolttárokban” (ἐν ψαλμοῖς), Symmachos kiadásában pedig „hárfával” (διὰ ψαλτηρίου) szerepel, úgy hogy az ő értelmezésük szerint csak ezek a hangszerrel (διὰ τοῦ μουσικοῦ ὄργανου) előadottak (μελωδηθέντας). [...] Mondhatná valaki, hogy semmi ilyen többletjelentés nincs e könyvben, egyszerű gyűjtemény csupán, mind énekeké (ᾠδῶν), mind zsolttároké (ψαλμῶν) és a többi elszórtan feljegyzetté, akár Ezsdrás idézte fel ezeket is a többi Írásokkal együtt, akár a régi zsidó bölcsek gyűjtötték össze véletlenszerűen, ahogy éppen visszaemlékeztek, a legegyszerűbb lélekkel elkészítvén megtisztított kiadásukat. [...] Erre „a győzelemre” (εἰς τὸ νῆκος) [ti. Krisztuséra] utal a felirata —mondja Theodotión— azoknak a hymnuszoknak (ὕμνους) vagy zsolttárokban (ψαλμούς), melyek a Septuagintában „az éneklőmesternek” (εἰς τὸ τέλος) feliratot kaptak, Symmachos pedig Krisztus „győzelmi énekének” (ἐπινικίους) nevezi ezeket a zsolttárokban (ψαλμούς) vagy énekeket (ᾠδάς). [...] Úgy gondolom, hogy amit a Septuagintában és Aquilánál úgy mondanak: „zsolttárokban” (ἐν ψαλμοῖς), azt fejezi ki Symmachos egyértelműbben: „hárfákkal” (διὰ ψαλτηρίων), miközben mindhárom arra tanít minket, hogy a hárfának (ψαλτήρια) nevezett hangszerekre (πρὸς τὰ ὄργανα) született ez az ének (ᾠδήν) vagy dal (μελωδῆμα). Ugyanis több hangszert (ὄργανα) kell keresnünk, melyek kíséretével énekeltek (ᾄδεται) az „éneklőmesternek”-et (εἰς τὸ τέλος) vagy a „győzelmi ének”-et (ὁ ἐπινικός) vagy a „győztesnek”-et (τῷ νικοποιῷ). A Theodotión által írt „a győzelemre dicséretekben” (εἰς τὸ νῆκος ἐν ὕμνοις) is jelentheti ezt. Az az ének (ᾠδή) tehát vagy dal (μελωδῆμα) vagy zsolttár (ψαλμός), melynek az említett felirata van, az előbb elmondottakat igéri számunkra. [...] Nem szorul túlzott kutatásra az ének (ᾠδῆς) és a dallam (μελωδηματος) kifejezések különbsége, hiszen az éneken (ᾠδῆς) a beszélő hangjának hajlítását (ἔκκλισις τῆς φωνῆς) értjük, dallamon (μελωδηματος) pedig talán a ritmusban (ἐν ῥυθμῷ) énekel (ᾄδομένου) misztikus (μυστικοῦ) dal (μέλους) technikáját.

Cézarei Eusebios: Zsolttárkommentárok⁹

Miután [Dávid] menekülésében és pusztai tartózkodása alatt őrizet helyett a hárfát (τοῦ ψαλτηρίου ὄργανον) hívta segítségül, azzal élt és a rajta Isten elé tárt hymnuszokkal (ὕμνοις) és énekekkel (ᾠδαῖς) és lelki zsolttárokban (ψαλμοῖς πνευματικοῖς) áldozat helyett, s jó illatú illatáldozat helyett imádságai által végezte a lelki liturgiát (τὴν πνευματικὴν λειτουργίαν). [...]

⁹ Eusebii Caesariensis Commentaria in Psalmos. *Patrologiae Graecae* tomus XXIII. ed. Migne, J.-P. (Turnholti) c. 465; 1172–1173.

Régen tehát, mikor szimbólumokon és előképeken keresztül szolgálták Istent a körümetéledésből való, természetes volt, hogy valaki hárfákkal (ψαλτηρίων) és kitharával (κιθάρα) tárja Isten elé a himnuszokat (ὕμνους), s ezt a szombat napján tegye, megtörve ezzel a tétlenséget, s áthágva a szombat törvényét. Mi viszont a titkon való zsidót tartjuk meg az apostol mondása szerint, „Mert nem az a zsidó, aki külsőképpen az, sem nem az a körümetelés, ami a testen külsőképpen van, hanem az a zsidó, aki belsőképpen az, és a szívnek léleken, nem betű szerint való körümetélése” (R 2,28–29, élő hárfával (ψαλτηρίω) és eleven kitharával (κιθάρα ἐμψύχω) és lelki énekekkel (πνευματικαῖς ᾠδαῖς) mondjuk himnuszainkat (ὕμνον). Minden zeneszerszámnál (ὄργάνου μουσικοῦ) megfelelőbb Isten előtt Krisztus népének összhangja (συμφωνία), melyben szerte Isten minden egyházában egyetértő lélekkel és egyérzűlettel, hitben s kegyességben egyetértéssel s egy véleménnyel, a zoltármondásokban (ψαλμολογίαις) egybehangzó (ὁμόφωνον) dalt (μέλος) tárunk elé. Ilyen zoltározásokkal (ψαλμοφῳδαῖς) és lelki kitharákkal (κιθάρας πνευματικαῖς) szoktunk élni, minthogy erre tanít az apostol is mondván: *zoltárokkal (ψαλμοῖς) és énekekkel (ᾠδαῖς) és lelki dicséretekkel (ὕμνοις πνευματικοῖς).*

Alexandriai Szent Athanáz neve alatt: A níceai CCCXVIII egyházatya tanítása¹⁰

Igyekez virrasztani (ἀγρυπνεῖν) zoltárookban (ἐν ψαλμοῖς) és himnuszokban (ὕμνοις) és imádságokban (εὐχαῖς) mérték szerint, nappal is megfelelő időben imádkozni (εὐχεσθαι), és éjjel is ugyanúgy, nem húzni az időt az imádságban (ἐν τῇ προσευχῇ) és fecsegni, de mértékkel zoltározni (ψάλλειν), hogy meg ne romoljanak a lelkek!

Szír Szent Efrém: *Sermo compunctorius*¹¹

Ne hagy elhalni lelked, hanem tápláld azt Isten beszédeiben, *zoltárookban (ἐν ψαλμοῖς) és himnuszokban (ὕμνοις) és lelki énekekben (ᾠδαῖς πνευματικαῖς)*, a Szentírás olvasásában, böjtölésben, virrasztásban, imádságban, könnyekben, az eljövendő jók reményében és azokkal törődve. Ezek és az ezekhez hasonlóak táplálék és élet a lélek számára.

¹⁰ Athanasii Alexandrini Didascalica CCCXVIII patrum Nicaenorum [Sp.]. *Patrologia Graecae* tomus XXVIII. ed. Migne, J-P. (Turnholti) c. 1643.

¹¹ „Sermo compunctorius”, in J. S. Assemani (ed.): *Sancti patris nostri Ephraem Syri opera omnia*. Vol. 1 Rome 1732. 113.

Vak Didümosz: Kommentár a Prédikátor könyvéhez¹²

És ha Salamon szerint van, amit elmond: éneklő férfiakat (ᾄδοντας) és éneklő asszonyokat (ᾄδούσας) szerzett. (Eccl 2,8) Dicséretre méltó, hogy egybehangzóan (ἁρμονίως) és összhangban (συμφώνως) éneklők e férfiak és asszonyok (ᾄδοντες καὶ ᾄδουσαι). Ifjak és szüzek, idősebbek az ifjabbakkal együtt dicsérik (αἰνεσάτωσαν) az Úr nevét! Idősebbek az ifjabbakkal együtt, ifjak és szüzek: íme, az éneklő férfiak és éneklő asszonyok (οἱ ᾄδοντες καὶ αἱ ᾄδουσαι) azokat a lelki énekeket (ᾠδὰς πνευματικὰς) [éneklik], melyekről a szent apostol ír: *énekelvén és zoltározván* (ᾄδοντες καὶ ψάλλοντες) *lelki énekekkel* (ᾠδαῖς πνευματικαῖς). És amint a karvezetők (χοροδιδάσκαλοι) a kórusban éneklők (χορευόντων καὶ [χορευουσῶν] közül kit-kit bizonyos helyre és lépcsőfokra állítanak, hogy így legyenek a hangok ([φ]θόγγων) vegyülékének (κρᾶσις) összhangjává (ἁρμονίας), úgy az istenesen (κατὰ θεόν) zoltározók (ψάλλοντες) is összhangra eljutva (ἐνηρμοσμένως) tegyék ezt, amint van is karvezetőjük (χοροδιδάσκαλον), maga a Megváltó, vagy a bölcs férfiú, kit itt Salomonnak neveznek, hogy miben bölcs, abban fogadjuk őt.

Nagy Szent Vazul Bővebben kifejtett szabályai¹³

Mínt hogy némelyek az imádságok (εὐχῶν) és a zoltározás (ψαλμοφῳδίας) ürügyén elutasítják a munkát, tudni kell, hogy más dolgok esetében mindennek saját ideje van, amint a Prédikátor mondja: „mindennek rendelt ideje van” (Eccl 3,1), de imádságra (προσευχῆς) és zoltározásra (ψαλμοφῳδίας), amint sok más dologra is, minden alkalom megfelelő, úgyhogy miközben kezünk munkára mozdítjuk, olykor, ha lehetséges, nyelvünkkel is, ez még inkább hasznos a hit épülésére; ha pedig nem, szívünkben dicsérjük (ἄνυμνεῖν) Istent *zoltárokbán* (ἐν ψαλμοῖς) és *himnuszokban* (ᾠμοῖς) és *lelki énekekben* (ᾠδαῖς πνευματικαῖς).

¹² „Commentarii in Ecclesiasten”, ed. G. Binde — L. Liesenborghs, in *Didymos der Blinde. Kommentar zum Ecclesiastes*. [Papyrologische Texte und Abhandlungen 25.] Bonn, Habelt 1979. Codex p. 41.

¹³ Basilii Caesariensis Asceticon magnum sive Quaestiones (regulae fusius tractatae). *Patrologia Graecae* tomus XXXI. Ed. Migne, J-P. (Turnholt) c. 1012.

Nüsszai Szent Gergely: A szent és üdvös húsvétra¹⁴

Az ige, mely egész éjen át visszhangzik fülünkben *zsolttárokban* (ἐν ψαλμοῖς) és *himnuszokban* (ὑμνοῖς) és *lelki énekekben* (ᾠδαῖς πνευματικαῖς), mint valami folyama az örömmek, mikor beárad lelkünkbe, jó reménységgel tölt el minket.

Aranyszájú Szent János: XIX. homília az Efézusi levélhez¹⁵

És meg ne részegedjete**k** bortól, amiben kicsapongás van! Mert nem megtart, hanem elveszít, s nem csupán a testet, hanem a lelket is. Hanem teljese**d**jete**k** be Szentlélekkel, szólván egymás között *zsolttárokban* (ἐν ψαλμοῖς) és *himnuszokban* (ὑμνοῖς) és *lelki énekekben* (ᾠδαῖς πνευματικαῖς), énekelvén és *zsolttározván* (ᾄδοντες καὶ ψάλλοντες) *szívetekben az Úrnak, hálákat adván mindenkor mindenekért a mi Urunk, Jézus Krisztusnak nevében az Istennek és Atyának, engedelmeskedvén egymásnak Krisztus félelmében.* Örvendezni akarsz? —mondja—, felélni napjaid? Én lelki italt adok neked, mert a részegség még nyelvünk jól érthető beszédét is akadályozza, s csak dadogunk, és szemünket is —egyszóval mindent összezavar. Tanulj meg *zsolttározni* (ψάλλειν), s meglátod gyönyörűségét! Mert kik *zsolttároznak* (ψάλλοντες), Szentlélekkel teljese**d**nek be, miként a sátáni énekeket (ᾠδαῖς) éneklők (ᾄδοντες) tisztátalan lélekkel. Mit jelent ez: *szívetekben az Úrnak*? Ezt: 'értelemmel odafigyelve', mert akik nem figyelnek oda, együgyűen *zsolttároznak* (ψάλλουσι), csupán a szavakat mondogatva, miközben szívük máshol bolyong.

Aranyszájú Szent János: IX. homília a Kolosséi levélhez¹⁶

[Krisztusnak beszéde] lakozzék [tibennetek] gazdagon. Minden bölcsességben tanítván és intvén egymást. Az erényt nevezi bölcsességnek, méltán, hiszen az alázat és az irgalmasság és mind az ilyesfélék: bölcsesség, miként az ellenkezők: oktalanság. [...] Ezért aki megveti a dicsőséget, bölcs, hiszen megismerte az emberi dolgokat. Az isteni és az emberi dolgok ismerete a bölcsesség. [...] Ne várj más tanítót, itt az Isten Igéje, senki nem tanít úgy, mint ez. [...] Hallgasatok rám, kérlek, mind földiek, s szerezzetek Bibliát, a lélek orvosságát! [...] Az minden rossz forrása, hogy nem ismeritek az Írásokat. [...] Csupán nektek kell tőlünk tanulnotok, az asszonyoknak tőletek, s a gyermekeknek is. [...]

¹⁴ „In sanctum et salutare pascha (vulgo In Christi resurrectionem oratio iv)”, in *Gregorii Nysseni opera*. Ed. E. Gebhardt. vol. 9.1. Leiden, Brill 1967. 309.

¹⁵ Joannis Chrysostomi Opera omnia quae extant. Homiliae in Epistulam ad Ephesios XIX. *Patrologia Graecae* tomus LXII., ed. Migne, J-P. (Turnholti) c. 129.

¹⁶ Joannis Chrysostomi Opera omnia quae extant. Homiliae in Epistulam ad Colossenses IX. *Patrologia Graecae* tomus LXII., ed. Migne, J-P. (Turnholti) c. 362–364.

Tanítván és intvén egymást zsoltárokkal (ψαλμοῖς) és himnuszokkal (ὕμνοις) és lelki énekekkel (ὠδαῖς πνευματικαῖς). Figyeld Pál könnyűségét! Mivel az olvasás fáradságos s nagy a teher, nem a történetekhez vezet, hanem a zsoltárokhoz (ψαλμούς), hogy egyszersem felvidítsd lelked, mikor énekelsz (ᾄδων) s elűntesd a fáradságot. Himnuszokkal (ὕμνοις) —mondja— és lelki énekekkel (ὠδαῖς πνευματικαῖς). Most pedig gyermekeink sátáni dalokat (ὠδός) és táncokat választanak, miként a lacikonyhások és piacolók és táncosok, zsoltárt (ψαλμόν) pedig egyet sem ismer semelyik, sőt szégyen, gúny és nevetség tárgyának tartják. Innen ered minden romlás. Mert amilyen földben gyökerezik a palánta, olyan gyümölcsöt terem; ha homokosban és szikesben, olyat; ha édesvízű és zsíros földben, akkor ahhoz hasonlót. Így mint egy forrás, olyan a tanítás. Tanítsd meg őt ama bölcsességgel teli zsoltárokat énekelni (ᾄδεν ψαλμούς), például rögtön a mértékletességről, vagy mindenekelőtt, hogy ne legyen együtt gonoszokkal, tüstént a [zsoltáros]könyv kezdetéről, [...] hogy jókkal legyen, [...] hogy uralkodjon a hasán, hogy kezét megtartóztassa, hogy ne legyen kapzsi, hogy semmi a vagyon és a dicsőség meg az ilyesfélék. Ha erre neveled gyermekkorától, apránként a feljebbvalókra is el fogod vezetni.

A zsoltárokból (ψαλμοί) minden benne van, a himnuszokban (ὕμνοι) pedig nincs semmi emberi. Mikor a zsoltárokból (ἐν τοῖς ψαλμοῖς) tanul, akkor himnuszokat (ὕμνους) is megismer mint valami istenibb dolgot. Mert a felső hatalmak himnuszokat zengenek (ὕμνοῦσιν), nem zsoltároznak (ψάλλουσιν).

„Mert nem illő a himnus (ὕμνος) —mondja— a gonosz szájában.” (Sir 15,9) Máshol pedig: „Szemeim a föld hűségesein, hogy mellettem lakozzanak” (Ps 100,6), s folytatja: „nem lakozik az én házamban, ki csalárdságot mível” (Ps 100,7), és „a tökéletesség útján járó, az szolgál engem.” (Ps 100,6) Vigyázzatok, hogy ne csak barátokkal, hanem szolgálakkal se keveredjen. Mert mérhetetlen rossz a szabadoknak, mikor romlott szolgálakat állítunk melléjük. Mert ha ilyen atyai jelenlétet és féltő szeretetet és bölcsességet élvezve alig maradnak meg, ha kiszolgáltatjuk őket a szolgálak szégyentelenségének, mivé lesznek? Mint ellenséggel, úgy bánnak velük, gondolván, hogy szelídebb lesz számukra az úr-szolga viszony, ha bolonddá teszik őket és hitványakká és semmirekellőkké. Mindenekelőtt erre igyekezzünk: „Szeretem azokat, kik törvényem szeretik” —mondja. Törekedjünk tehát mi is erre, s az ilyeneket szeressük! Hogy mértékletesek legyenek az ifjak, hallgassanak a prófétára, ki ezt mondja: „derekam megtelt gyulladással” (Ps 37,8), és „mind kiirtod azokat, kik elhajolnak tőled”. (Ps 72,27) [...] ¹⁷ S ezeknél még sokkal több bölcsességgel teli tanítást találhatsz ott, például, hogy nem szabad rosszat mondani: „ki titkon rágalmazza felebarátját, elvesztem azt.” (Ps 100,5)

Hogy mi a fentiek himnusza (ὕμνος) s mit mondanak a kérubok, tudják a hívek. Mít mondtak az angyalok idelenn? „Dicsőség a magasságban Istennek.” (L 2,14) Ezért a zsoltározás (ψαλμοδία) után következnek a himnuszok (ὕμνοι)

¹⁷ A szerző itt számos további zsoltáridézetet hoz fel.

mint valami tökéletesebb dolog: *zsolttárok*kal (ψαλμοῖς), *hymnuszok*kal (ὕμνοις), *lelki énekek*kel (ὠδοῖς πνευματικαῖς), *hálával* (ἐν χάριτι) *énekelvén* (ᾄδοντες) *a ti szívetekben az Istennek*. Akár azt mondja, hogy kegyelemből¹⁸ (διὰ χάριν) adta nekünk Isten ezeket, vagy hogy az énekek (ὠδοῖς) voltak kegyelemben (ἐν χάριτι), vagy *intvén egymást és tanítván* kegyelemben (ἐν χάριτι), vagy hogy kegyelemben (ἐν χάριτι) részesültek ezekben az ajándékokban, vagy csak kiegészítő megjegyzés. A Szentlélek kegyelméből, mondja, *énekelvén* (ᾄδοντες) *a ti szívetekben az Istennek*. Nem pusztán szánnkkal, hanem figyelemmel. Mert ez jelenti az Istennek való éneklést (ᾄδειν), amaz pedig csak a levegőnek [szól], mert egyszerűen csak elfolyik a hang. Nem közönségnek, mondja, hiszen ha a piacon vagy, akkor is visszavonulhatsz magadba és énekelhetsz (ᾄδειν) Istennek, úgy, hogy senki sem hallja. Mert Mózes is így imádkozott és meghallgattatott. Mert ezt mondja: „Miért kiáltasz hozzám?” (Ex 14,15) Jóllehet semmit sem mondott, hanem gondolatában kiáltott töredelmes szívvel, ezért is csak az Isten hallotta. Mert nincs akadálya, hogy az is imádkozzon szívében, ki jár valahol, s hogy odafenn legyen. *És mindent, amit csak cselekesztek szóval vagy tettel, mindent a mi Urunk Jézus Krisztusnak nevében, hálát adván az Istennek és Atyának Ő általa.*

Küroszi Szent Theodorétosz: Az Efézusi levél magyarázata¹⁹

*És meg ne részegedjete*k bortól, *amiben kicsapongás van, hanem teljese*djete*k be Szentlélek*kel, *szólván egymás között zsolttárok*kal (ψαλμοῖς) és *hymnuszok*kal (ὕμνοις) és *lelki énekek*kel (ὠδοῖς πνευματικαῖς), *énekelvén és zsolttározván* (ᾄδοντες καὶ ψάλλοντες) *szívetekben az Úrnak*. A káros részegséget elvetvén a lelkit állítja elének helyette. Mert ezt mondja: *teljese*djete*k be Szentlélek*kel, ehelyett: „az Istent folytonosan magasztalva (ὕμνοῦντες)” és „önmagatokra figyelve” és „gondolkodásokat fölserkentve”. Mert szívében zsolttározik (ψάλλει), akinek nem csak nyelve mozdul, hanem értelmét is a mondottak felfogására serkenti.

Hálát adván mindenkor mindenekért a mi Urunk, Jézus Krisztusnak nevében az Istennek és Atyának. Mert nem csupán önmagunkért illik hálát adnunk a jöteendő Istennek, hanem mindazokért, kik jóságából részesednek. Ezt illik tennünk mindenkor emlékezve megváltó Krisztusunkra.

¹⁸ E mondatban a szerző a χάρις szó 'kegyelem' illetve 'hála' jelentésének kettősségére utal.

¹⁹ Theodoretī Episcopi Cyrensis Interpretatio Epistolae ad Ephesios. *Patrologia Graecae* tomus LXXXII., ed. Migne, J.-P. (Turnholtī) c. 545.

Küroszi Szent Theodorétosz: A Kolosséi levél magyarázata²⁰

Krisztusnak beszéde lakozzék tibennetek gazdagon, minden bölcsességben tanítván és intvén egymást, zoltárokkal (ψαλμοῖς) és himnuszokkal (ὕμνοις) és lelki énekekkel (ὕδαῖς πνευματικαῖς), hálaival (ἐν χάριτι) énekelvén (ᾄδοντες) a ti szívetekben az Istennek. Az isteni Írásokban való folyamatos foglalatosságot a régi Törvény is meghagyja. És foglalkozz ezekkel ülésedben és felkelésedben, lefekvésedben és úton járásodban! (cf. Dt 6,7 és Jos 1,8) Erre int a szent apostol is, hogy Krisztus tanítását szívétkben hordjuk mindig, s énekeljük (ὕμνεῖν) neki, és lelki énekekkel (πνευματικαῖς ὕδαῖς) szenteljük meg nyelvünk. Ez pedig: szívetekben, ehelyett áll: „ne csak szátokkal”.

Damaszkuszi Szent János: Magyarázat az Efézusi levélhez²¹

Nem mint bolondok, hanem mint bölcsek, áron is megvővén az alkalmatosságot, mert a napok gonoszok. Annakokáért ne legyetek esztelenek, hanem megértsétek, mi legyen az Úrnak akarata. És meg ne részegeđjeteđ bortól, amiben kicsapongás van, hanem teljeseđjeteđ be Szentlélekkel, szólván egymás között zoltárokkal (ψαλμοῖς) és himnuszokkal (ὕμνοις) és lelki énekekkel (ὕδαῖς πνευματικαῖς), énekelvén és zoltározván (ᾄδοντες καὶ ψάλλοντες). Nehogy mint bolondok, mondja, rászedessetek, hanem mint bölcsek saját utatokat őrizzéték, nehogy elcsábítottatok a gonoszság idején!

Szívetekben az Úrnak. Azt mondja, hogy egész értelmünk az Úrra figyeljen, s ne csak ajkunkkal daloljunk (μελωδῶμεν)!

Hálákat adván mindenkor mindenekért a mi Urunk, Jézus Krisztusnak nevében az Istennek és Atyának. Misztériumokat véghez vinni Istenhez illő, őneki himnuszt énekelve (ὕμνοῦντας) és előszámlálva jótéteményeit, miket Krisztus vitt végbe.

Theophylaktosz: Az Efézusi levél magyarázata²²

Hanem teljeseđjeteđ be Szentlélekkel, szólván egymás között zoltárokkal (ψαλμοῖς) és himnuszokkal (ὕμνοις) és lelki énekekkel (ὕδαῖς πνευματικαῖς), énekelvén és zoltározván (ᾄδοντες καὶ ψάλλοντες) szívetekben az Úrnak. Örvendezni akarsz? — mondja—, kerüđ el a borral való eltöltekezeđt, s akarj Szentlélekkel eltelni! S ez megtörténik veled, ha megtanulsz zoltározni (ψάλλειν). Mert akik zoltá-

²⁰ Theodreti Episcopi Cyrensis Interpretatio Epistolae ad Colossenses. *Patrologia Graecae* tomus LXXXII., ed. Migne, J-P. (Turnholt) c. 620.

²¹ Joannis Damasceni monachi et presbyteri Hierosolymitani Opera omnia quae extant. *Commentarii in Epistulam ad Ephesios. Patrologia Graecae* tomus XCV., ed. Migne, J-P. (Turnholt) c. 848.

²² Theophylacti Bulgariae Archiepiscopi Opera quae reperiri potuerunt omnia. *Expositio in Epistulam ad Ephesios. Patrologia Graecae* tomus CXXIV., ed. Migne, J-P. (Turnholt) c. 1112. — Vö. Aranyszájú Szent János XIX. homíliájával az Efézusi levélhez!

roznak (ψάλλοντες), Szentlélekkel telnek meg, miként a sátáni dalokat éneklők tisztátalan lélekkel. Zsoltározni (ψάλλειν) pedig szívvel, azaz értelemmel, s nem úgy, hogy közben a szívük máshol bolyong. Mert aki odafigyel, az zsoltározik (ψάλλει) szívében. Figyeld meg, hogy miután megtisztítja lelkünk a keserűségtől és minden szenvedélytől és jóindulatúvá és megbocsátóvá tett, akkor a Szentlélektől jövő teljességre elvezet. Nem csupán meglátogat, hanem eltölti szívünket. Mert ha ily nagy világosság van bennünk, könnyű és egyszerű lesz a többi erény is.

Theophülaktosz: A Kolosséi levél magyarázata²³

Tanítóán és intvén egymást zsoltárokkal (ψαλμοῖς) és himnuszokkal (ᾠμοις) és lelki énekekkel (ᾠδαῖς πνευματικαῖς). Mivel az olvasás fáradtságos, s nagy a teher, nem a történetekre vezet, hanem a zsoltárokhoz (ἐπὶ ψαλμούς), hogy egyszersmind felvidítsd lelked, mikor énekelsz (ᾄδων) s eltüntesd a fáradtságot. A zsoltárok (μετὰ τοὺς ψαλμούς) után tette a himnuszokat (ᾠμοις) mint valami tökéletesebb dolgot. Mert a zsoltározás (ψάλλειν) az embereké, a himnuszéneklés (ᾠμεῖν) az angyaloké.

Hálával (ἐν χάριτι) énekelvén (ᾄδοντες). Ehelyett: kellemmel²⁴ (μετὰ χάριτος) és lelki gyönyörűséggel. Mert amint az emberi dalokról (ᾄσματα) úgy gondolják, hogy kellemesek, ha nem is lelkileg, úgy az isteniek lelkileg. Vagy hogy lelki ajándék az éneklés (ᾄδειν).

A ti szívetekben az Istennek. Nem pusztán szátokkal, hanem szívetekkel, azaz figyelemmel. Mert ez jelenti az Istennek való éneklést (ᾄδειν), amaz pedig csak a levegőnek [szól]. Másfelől: szívvel, azaz nem közönségnek. Hiszen ha a piacon vagy is, akkor is énekelhetsz (ᾄδειν) magadban Istennek, úgy, hogy senki sem hallja.

²³ Theophylacti Bulgariae Archiepiscopi Opera quae reperiri potuerunt omnia. Expositio in Epistulam ad Colossenses. *Patrologia Graecae* tomus CXXIV., ed. Migne, J-P. (Turnholti) c. 1264. — Vö. Aranyszájú Szent János IX. homíliájával a Kolosséi levélhez!

²⁴ A szerző itt a *χάρις* szónak a 15. jegyzetben felsoroltakhoz képest újabb jelentését vonja be az értelmezésbe.

GRADVALE
Ordinis s. Pauli primi Eremitæ
Caraligo intergrato

Romanum

Certe leuavi animam meam
 et deus meus interfi-
 do non erubescam neque irideant me inimici mei
 et enim uniuersae quae expectant non confundentur.
 Uias tuas domine demonstra mihi **Evocac**

Kéziratoldal az 1623-as újhelyi pálos graduáléból (Budapest, Egyetemi Könyvtár).